

2. poglavlje

u kojemu će mali Mijo Mali zaspati u djedovu naručju, a njegov djed Mijo, zvani Mijat, u naručju Svemogućega Gospodina Boga

KAKO SE DRŽI DLIJETO

Pripovijeda: baba Luce Vlaova, susjeda, a čut će se i što je govorio Mijat, Mijov djed

Mijo Mali, koji se rodio nakon sestre Jane, bio je, nekako – čudno dijete. Kako bi vi rekla, nekako, vazda za se, nije se puno ni s kim družio. A ako jes, onda više s nama, ženskim, nego s muškim svojije godišta. Od nji se uklanjao. Malo je govorio. Osim kad bi bilo o nečemu što on oće pripovide, onda ga nijesi mogo zaustavi.

Jane nije dobila ime po materi nego po babi, koja se, jednako kao i ona, zvala Jane, ali nije više bila živa, pa se nije znalo niti kako je izgledala jer lentravanja u ono doba i nije u nas vamo još bilo, a da bi je slikar napengo, da se i to more, na selu se nije znalo. Ja sam sušeda, ja znam samo onoliko koliko sam izvanka mogla viđe, a u nji, više pred kućom nego u kući, bila sam samo dva-tri-puta, ako bi što išla zaima, oli vrati zamimano, kad bi me moja baba poslala u Velinovije.

Velinovi su za sve nas sušede bili nekako, kako bi vi rekla, na svoju ruku, nekako drugačija fameja. Govoru da se Mijatov dede priženio na imanje Alejića jer da je kuća Velinovije zgorjela još prije više od sto godina, kad su komite, Montenegrini i Rusi, ovuda u nas palili, krali i ubijali, nakon što je Republika propanula, a Austrija još nije bila došla, ni ode ni u Boku, tako da nas nije imo ko brani, a sami nijesmo mogli, niti smo imali

sučijem, kako govoru naši stari, oni to znaju od svojije starije, a ja ne znam ništa više o tega, nego kako sam čula da judi govoru. A judi govoru da su u tom kući Alejića, đe su sa Velini, bile tri sestre, a bez muške glave – izginu muški u ratovima – pa da je on priženio onu najstariju, Janu, a druge dvije da su se potje udale neđe, ni ja ne znam đe ni za koga, jedna, govoru judi, tamo u Ston, za nekakvoga Ladila, ko će svemu tēmu povata konce!?

Govoru judi, i moj đede je to zno, čula ja i od njega, da je Mijat za ográdi novu kuću bio pozvo majstore, a onda da im je uvečer, nakon večere, reko da šutra ne more nastavi poso, platio im, svakomu, tu jednu džornatu i da su oni – u čudu – pošli doma. A on šutri dan da se digo u dzoru, uzo objetalicu u šake i razvalio sve što su sagradili pa sâm – uza sve druge posle – gradio kuću trines i po godina, sve dok nije umro, ali nije dovršio taracu pred njom, ni kartavanje između kamena s prednje bande kuće, niti išta oko nje: smrt ga je pretekla u svemu. Govoru judi da je to bilo tako, svi ovi vuda to znaju. A, jeste li videli tu kuću. Čudo! Nema take niđe u cijelom kaznačini, u dese sela, nema ni u dvajes, ni ko zna dokle. Nema, veju vi ja, u cijelijem Konavlima. Ima sa morebi, modernije, i višije i ješvije, ali take – nema. Onda je, u ti zeman ka je građena, ona bila najviša i naješva. Što jes – jes!

S Mijom Malijem odila sam na pašu, moro je čuva ovce i koze i prije nego je pošo u skulu, kad bi Jane, sestra mu, je l da, išla s Mijatovijem i s Jakanovijem prijatejom Cvejom – a i rođak im je – u Novi na placu, da se nauči prodava, jer u nji nema ko: ni stari Mijat ni sin mu Jakan nijesu vojeli odi u prodaju, a Pave i Kate, mlađe mu sestre, tada majušne, nijesu mogle još ništa radi, posla je bilo oko nji: narani, obuć, presvuć, očisti...

Nekako baš u to brijeme, ta Jane, baba Mija Maloga, umrla je, a i materi mu je tako bilo ime, više nji je istoga imena pa se i ja pomutim, koja je koja?! Onda se Mijat jope oženio, i to ni dva mjeseca nakon Janine smrti. Ne zamjerite mi, govorio je

on, nema mi ko pomoć oko dece. Doveo je u kuću jednu usiđelicu, stariju o sebe, Laketinu, tu iz sela. Ona je uzela brigu oko Jakana, tada već mladička i oko sestre mu, koja se kasnije udala u Malun, za Ferka, ribara.

Brijeme o kojemu me vi pitate, a ja vi oću pripovide – to je kad je stari Mijat još bio živ, umro je neđe u ratu, onemu onamo prvomu, ne ovomu vamo drugomu ni u najnovijemu, ovo sa, ka su jope Montenegrini i Srbi palili Konavle, sa š njima nije bilo Rusa. Užegli su bili i našu kuću, ovo je sa nova. Živa je tada još bila i ta Laketina, nadživjela ga je dese godišta, morebi i više.

Jes, jes, pamtim vi ja sva tri rata. Ne, nego najviše oni prvi, iako sam bila mala. Judi govoru da se ostarjelo čejade najviše šeća onega iz đetinstva. A ovi zadnji rat pamtim da smo bježali kad su s Prevlake pucali topovi, a ovuda zviždale granate. A, što ja znam ko, vazda neko. Jope Srbi, da ko bi!?! Govoru judi da je to bivša Titova armija, a da su tada u njom bili samo Srbi i oni Montegrini kršteni u srbskom crkvi, dunkve da su i oni stega Srbi.

Ja se šećam, ka smo došli doma iz onije otela onamo neđe, da smo našli zgorjeno sve-o-sve, pa smo se jope morali vrnut u otel, sa tu u Cavtat. Niđe nije ostanulo ništa od moje nošnje ni od moje mobije, sve je zgorjelo: i košuje, i mòdrine, i vezovi, i fersae, i linculi i sva druga roba... ama sve, niđe ničega nije bilo. Grede zgorjele i popadale, kupjerta se sronjala na zemju...

Onda nam je naša država pomogla izgradi ovu novu kuću, ali nać dušu u njom, to nam nije mogla pomoć. Sa vi je ovo kuća bez duše, oću vi rijet – bez ičega što je negda bilo u njom. Govoru judi da su ti, je-ne-a armija, kako li, Bog neka im prosti, ja ne mogu, opjačkali i užegli više od-ijadu kuća, vuda po Konavlima.

A to o Velinovijem na baštini Alejića, što vas interesa, to vi je, dobri moji, brijeme kad se Mijatov sin Jakan već bio oženio i imo prvo Janu, pa Mija Maloga, pa Pavu pa Katu, Katicu, najmlađu. Nado se, govoru judi, ima još jednoga sina, ali nije

mu se posrećilo, nego tri ženske. Nekako je to u nji kao ukleto: vazda samo jedan muški, a ženskije ima i više nego treba. Mi ženske se udamo u-tuđu kuću, pa ne-treba nas bi ni jedna, jer i ne ostane ni jedna, ako i bi trebala ostanu – tamo okle smo došle.

Mijat je pola stare kuće ostavio deci od prve žene, sagradio je, pedesetak metara daje, novu kuću, u njom su tada svi živjeli, iako nije bila sva gotova; kako je Mijat zamislio ogradi – nije dovršena, nigda, ni danas! Svoj dio stare kuće namjerio je bio preuredi i učini u njom mlinicu, za mje masline. Zato je naslonio veliko mlinsko kolo, više niđe nijesam videla, na-mir-o-stare kuće, ka mu uztreba za novu mlinicu.

I Jakanova žena, a mati Mija Maloga, imenom je bila Jane, baba Jane Velinova oli Jane Jakanova, bogareti, koliko sam je puta viđevala i razgovarala š njom! Bila je nako omanja, bašeta.

Mijo Mali ga zovu jerbo veliki je Mijo, dede mu, Mijat, pa zato. Mijat se, kako se znalo, triput ženio, a prva žena, Božanička, strašno mu je zbronkala i dala zemju svomu bratu, a ne sebi i mužu, njemu, Mijatu, kako se nado i kako su se bili dogovorili. Govoru judi da je Mijat tada tu Božaničku na-mrtvo ime namlatio. Ne što je dala zemju, nego što ga je izdala! Ona je nešto bremena potje, judi govoru o-tega, a Bog zna je li o-tega oli od nečesa drugoga – umrla.

U selu su se Mijata judi bojali. Malo s ikime je on razgovarao. Samo »dobrojutro«, »dobarveče«, »fajen Jezus« i gotovo, prođe i ne reče više nikomu ništa. Nakon tega je podijelio kuću na dvoje, i baštinu isto, a pola i kuće i baštine do deci koju je imo s tom prvom ženom i nije više ocio za nji ni ču ni viđe ji, iako su mu rođena deca; bili su uz mater i neka ji tamo, govorio bi on, a meni kaživala Jane Jakanova. Već su veliki i mogu brinu o sebi, a zemje imaju isto koliko i ja.

Onda se oženio iz Bani, tamo iz Gornje Bande, i s tom je ženom imo Jakana i sestru mu, a s trećom ženom, s tom Laketinom, nije imo dece.

Aaa, ee, to! Oćete mi rije da sam vi već prije spjegavala da se Mijat ženio tri puta. Stara san vi ja, ko će upamti što je bilo prije, a što potje. Ionako mi dođe sve na isto: vaja parti pa nema ni potje ni prije, nego adio i zbogom, zavazda... Tako vi je to.

Često mi judi govoru: »Baba Luce, pričaj o temu, kaži nam baba Luce ovo, kako je bilo ono...?«. Ali, ne pamtim ja više dobro. Ono staro još nekako, ali ovo sa – ništa ne uvatim pa da bi što upamtila! Zaboravim što sam vi rekla, a što nijesam. E, kako li ću vi rijet: ne uzmite mi to za zlo!

»Ti si, Mijo, junačino moja, moj osvetnik. Doživje će moj sin s tobom isto ono što sam ja doživio š njim: da ga ostaviš. Onega tvojega ludova ćaću Jakana, kad je bio mali Jako, kao što si ti sad Mali Mijo, ništa nijesam naučio. Nije ni dlijeto zno uvati, ni drža ga u ruci, ni kamen oklesa, ni običnu među ogradi, ništa! Ko međed, nespretan, Bože, oprosti mi! Ko da nije moj sin. Na čiju li se racu on do?! Zna samo kopa, trapi, drža dikelu oli motiku u šakam – i ništa više. U dzoru u baštinu, u mrak u kuću, oprat noge, večerat i leć; živi kao kakva ovca koja se napase pa spava. Mene i ne pogleda niti mi išta reće. A ni ja više njemu ništa ne govorim, nemam komu. Ni sa ženom ništa ne govori, nego ga ona mora iskat po baštinam, đe je, da mu tamo odnese objed. Ni proda štogod na placi ne zna. Ni skonta – ništa. Jedino što je učinio da vaja, to si ti, moj jedini i pravi unuk. Nauči će tebe dede sve, ajde, uzmi to malo dlijeto, ne to kratko, nego ono drugo, duže, a tanko. E, to! Gledaj sa!

Gledaj kako ja! Uzmi onu manju mǎcu, oli čekić, isto oni manji, e tî, taaako, njega uzmi, pa polako, sad samo prova-mo, a potje ćemo za ozbijno. Ako oćeš dubje izđeja prednju bandu kamena, onda drži dlijeto vako, na gore, ako oćeš samo poravna, onda ga ukosi, koliko treba, vako, eee, tako, taaako, ma – bi ćeš ti pravi klesar i graditej, moja prezenca, neće ti bi ravnoga u-pet kaznačina, neće u cijelom carevini cara Frâna. Moj unuk: jedini, a pravi!

Aa, pitaš me što ću s ovom ovako velikom rotom o-kame-na?! Ona će meči masline. To je mlinski kamen. Njega će vrće konj oli judi, a treba će ji sedam-osam da bi ga mogli pokrenu s mjesta. Toliko i jes trebalo da ga dignemo i uspravimo pa naslonimo ođe uz ovi mîr o stare kuće. Sa je tu izvanka, a potje će bi unutra. To je najviši i najteži mlinski kamen koji sam ja igda vidio. Još neodejan, bio je gore u brdu. Spušto sam na polugu mjesec dana, da bi ga obalio dovle ispo gumna i tu sam od njega iskleso ovo vako veliko kolo. Koliko je širok? Ajmo izmjeri! Daj mi ručice, obje! Ajmo, stisni šačice: lijeva – desna, lijeva – desna, lijeva – desna... dese puta lijeva i dese puta desna tvoja ručica, toliko je širok. Ni širi ni viši niđe nema, što ja znam, a morebi da neđe u svijetu i ima?! Nijesam mogo viđe cijeli svijet, nego samo ovo u nas vamo. Ovi u Jutom, u Dobrašina u mlinici za-brašno, oli u onemu gore malo uviše – mlinski kameni su manji nego ovi moj! U Desina u-mlinici je veliki mlinski kamen, ma je isto manji od ovega. Kad sam bio u soldatima, vidio sam tamo neđe jednu mlinicu, isto za mje brašno, ali moj kamen je i viši i ješvi i o-tega! Ocio sam da moj našjednik ima najviši mlinski kamen ide viđen i da imamo samo našu mlinicu, a ne više zajedničku s Ulanima. Oni su sa tri kuće, razdijelili se, a i mi smo, muko moja, dvije kuće: ma će tvoja bi i moj i tvoj ponos jer tebi će sve ostanu kad ja partim! Samo da još svoltam taracu pred kućom za mojega unuka i učinim skaline uza nju, i mire oko nje da uredim... a ima i drugoga što moram još...

A? Će ću parti? Moj dobri Mijo Mali, srećo moja, Će? Ka bi ja to mogo zna?! Odnije će me u kapsi tamo gore pred Krstovu crkvu i zakopa me pod ploču, čim dušu predam Bogu, a Će će duša – Bog zna! Oli u raj oli u pako oli neđe između nji, da okajem grije...

Iso bi se ti, kažeš, gore na okruglo? Na vrj kamena? Ne, neće se kamen odkotura, osiguro sam ga tvrdo s ove donje bande. Tega se ne boj! Ne moreš tu stavi nogu, visoko ti je. Ma, moreš je dotle dignu, ali ne moreš se tako isa. Ta je okrugla

rupa tu u sredini zato jer će u nju doć drvena osovina o stržovine, o najtvrdęga drva, pa će se kamen tako moć okreta i meći masline. Ne moreš se drugačije isa nego sa strane, da te ja malo pridignem, nemaš se za što uvati rućicom, oli da te ja podignem s obje ruke i da te tako isam na kamen? Evo te! Ti bi da i ja dođem gore k tebi!?! Nema mjesta za nas oba. Panu ćemo, okruglo je kamen. A ti bi svedno da i ja dođem gore k tebi? Ti ćeš meni u narućje?! Ne mogu ja tebi ništa rije da neću, u temu ti je moja i srjeća i muka. Onda moram poč unutra po onu malu skalū.

Evo me sa skalom! Sa ću prvo tebe skala doje, pa ću se isa prvi ja, a onda ćeš ti. Skalu ćemo sa stavi ovako malo ibando, lijevo, pa ćemo potje samo spuznu niz kamen, na ovu desnu bandu. Sić je lako, teško je isa se.

Dođi meni u narućje, srjećo moja, dođi! Sa smo kao dvije tice na visokomu kamenu. Tako, zagrli me, zagrli, savij mi rućice oko vrata! Pecka li te moja brada? Savij onda ruke malo niže, malo se spući, taako! Da te malo ninam? Ajde, oću! Samo, stani sa! Stani malo! Nešto me zabojelo u prsima. Pasa će, srjećo moja, pasa će to, nasloni ću se na-mir iza sebe, samo se malo umiri! Umiri se, umiri, tako... Oko moje, tako, tako! Srjećo đedova, budi još... malo... miran!«

Ne, judi govoru da ji nijesu tako našli. Mali se Mijo stvarno bio umirio i zaspo u đedovu narućju. Koliko je spavo, ne zna ni on. Zapamtio je što mu je đede govorio kad ga je na mlinskomu kamenu primio u narućje pa je to kasnije kazo materi, a Jane Jakanova meni, tako znam sve kako je mali njome pripovidio.

On se, kaživio je materi, u neko doba razbudio i zazvo đeda: »Đede, đede!« A đede mu ne odgovara ništa! Mali se onda cio izvuć iz đedova narućja, da vidi zašto đede šuti, ali nije mogo. Đedove ruke stoju tvrdo oko njega. Stari se već bio poč ukoćiva.

Mali se prepo, »pući me, đede, pući me«, počo je vika, ali đede ni tada ne popušta ruke i ništa ne odgovara. Mijo Mali

se nekako bio izvio da pogleda đeda, a dede široko otvore-
nije oči, gleda neđe u nešto daleko. Usta mu napola otvorena,
malo ukrivjena, šuti. Mali je apena tada zamro o-stra i zaviko:
»Mamaaa!«. Nekako se uspio izvuć iz đedova zagrjaja i sko-
ćio s kamena.

Kako je u strau skoćio, tako je uvrnuo nogu izviše pete i
strašno ga je zabojelo. Neđe svega oko metar i po je visoka ta
kamena rota, nego mali je nespretno doskoćio. Ali stra je bio
jaći od boli i potrćo je šanćući preko-vrta prema novom kući,
plaćući, ni mater nije više mogo zva, nego je samo viko »aaa,
aaa aaa!«. A kad je došo do matere, nije mogo ništa rijet, ni
jedna riječ se ne ćuje, iako su mu usta širom otvorena, nego
samo udiše duboko i pokaživa nešto rukama, a rijeći ni jedne.
Premro o-stra!

Nekako mu je mati, dobra moja Jane Jakanova pošla đe je
mali pokaživo, ali nije mogo i on odi tamo jer ga je noga boje-
la, stalno je pado ćim bi zakoraćio. Kako mu se noga ladila,
bol se pojaćavala.

Ona se izbećila o-stra kad je staroga našla mrtva na-vr-ka-
mena, naslonjena na-mir stare kuće.

Mi sućede smo ćule viku, skoći i mi tamo. Ali niće ni jed-
noga muškoga da ga maknu s kamena...

Na finimentu se sve to nekako smirilo, isti dan je neko pošo
i popa aviza, i kapsu do načini i sve što treba. Janu su pitali đe
danas Jakan trapi, đe mu je o podne nosila objed? Rekla im je,
poslali su neko dijete da otrći tamo prema-moru, na Pojatišta...

Na maloga Mija Maloga su svi zaboravili. On je cvilio u
kantunu, savijen od boli. Apena su uveće poslali po Mata Goba
da dođe i uredi mu nogu. A od Jakana je dobio još i prdejusku:
»Kuđ se tî stari ludonja penjo s tobom na mlinski kamen?!
Mogo si i slomi, a ne samo uganu nogu. Ko će u subotu na
pašu, ako Jane Mala bude morala s Cvejom u Novi na placu, to
nijesi mislio, a?«.

Pa pjus, jedna pa druga pjuska, s obje bande obraza.